د یتیمانو پر وړاندې

د سرپرست شرعي مسئولیتونه

لیکوال: مفتي فیصل

اسلام د ژوند یو بشپړ نظام دی، پکې د هر چا حقوق په پام کې نیول شوي دي. الله جل جلاله هېڅوک داسې نه دی پریښی چې چا دې ورسره مرسته او کومک نه وي کړی، بلکې د هر چا لپاره یې داسې اسباب او لارې هم برابرې کړې چې په اسانه د الله جل جلاله پر ځمکه ژوند تېر کړي. له دغې جملې څخه یې یوه ډله یتیم او بې سرپرسته ماشومان دي دوی هم ټولنیز حقوق لري؛ بشپړ کفالت او د حقوقو ساتنه یې لازمي ده، له دوی مخ اړول یې د حقوقو تر پښو لاندې کول دي.

په ټولنه کې مېشت قومونه، ولسونه او کورنۍ که څه هم د پېژندګلوۍ له پلوه له یو بل څخه بېلې وي، د هغوی استوګنځایونه، معیشت او تمدن جلا جلا وي، خو د ټولنیز حیثیت له مخې ټول یو واحد جوړوي. په غم او خوشحالۍ کې له یو بل سره ګډون کول د هغوی اسلامي فریضه ده. د زماني د پېښو ځپلو خلکو پالنه او د هغوی اړتیاوې پوره کول د دوی اسلامي او ټولنیزه ذمه واري ده، ډېر خلک دا مسئولیت څکه ادا کوي چې دا کار ثواب او ورباندې دروند بار نه وي؛ خو له دې سره سره بیا هم په اوسني عصر کې تر ټولو لویه ستونزه د ټولنې د یتیمو ماشومانو کفالت دی. څکه مونږ او تاسو په یو داسې هیواد کې ژوند کوو چې څو واري د کفارو تر یرغل لاندې راغلی او د هر یرغل په پایله کې زمونږ په لکونو ماشومان یتیمان او د سر سورې یې ورڅخه پناه شوی د پلار په نشتون کې دوی بې سرپرسته په کور کلي کې د ژوند ترخې شپې او ورځې سبا کوي د ځینو نورو یتیم ماشومانو پلار بیا په خپل مرګ وفات او د ژوند هره شیبه ورباندې ډېره سخته تیرېږي د پلار په مرګ سره یتیم ماشومان د ذهني فشار سره مخ وي څکه چې هغوی د خپل پلار ملاتړ له لاسه ورکړی او دا د هغوی په رواني وضعیت کې ژور تاثیر کوي.

یتیمان هم اسلامي او ټولنیز حقوق لري؛ د هغوی په پوره ډول کفالت او د ژوند اسانتیاوې ورته برابرول د ټولو مسلمانانو مسئولیت او باید هر مسلمان ددوی له حقوقو خبر وي.

په ټولنه کې یتیم درې(۳) حالتونه لري

لومړی : چې یتیم خپل مال ولري

دوهم: چې یتیم خپل مال ونه لري خو نږدې خپل خپلوان یې مالداره وي.

دریم: چې یتیم خپل مال ونه لري او نږدې خپل خپلوان یې هم غریبان وي

په لومړي حالت کې: یعني که هغوی مال ولري، نو د هغوی روزنه او کفالت به د هماغه مال څخه کېږي، په بیت المال او ولي یې نفقه لازمه نه ده ، څکه دوی خپله د مال څښتنان دي او کله چې څوک خپل مال ولري نفقه یې پر بل چا نه واجبیږي.

علامه سرخسي رحمه الله فرمایي:

فَإِذَا كَانَ لِلْوَلَدِ مَالٌ فَنَفَقَتُهُ فِي مَالِهِ؛ لِأَنَّهُ مُوسِرٌ غَيْرُ مُحْتَاجٍ وَاسْتِحْقَاقُ النَّفَقَةِ عَلَى الْغَنِيِّ لِلْمُعْسِرِ بِاعْتِبَارِ الْحَاجَةِ إذْ لَيْسَ أَحَدُ الْمُوسِرِينَ بِإِيجَابِ نَفَقَتِهِ عَلَى صَاحِبِهِ بِأَوْلَى مِنْ الْآخَرِ.(المبسوط للسرخسي ۵ / ۲۲۳)

ژباړه: نو که د ماشوم خپل مال وي، د هغه نفقه به د هماغه له ماله ورکول کېږي؛ څکه هغه شتمن دی او محتاج نه بلل کېږي. او د نفقې استحقاق دا دی چې پر شتمن کس د بېوزله کس لپاره د اړتیا له مخې واجبیږي؛ څکه له شتمنو کسانو څخه هېڅ یو تر بل شتمن زیات د دې وړ نه دی چې خپله نفقه یې پر بل شتمن لازمه شي.

علامه ابن نجیم رحمه الله فرمایي:

لِأَنَّ الصَّغِيرَ إذَا كَانَ لَهُ مَالٌ فَنَفَقَتُهُ فِي مَالِهِ.(البحر الرائق ۴/ ۲۱۸):

ژباړه: څکه چې که نابالغ ماشوم خپل مال ولري، نو د هغه نفقه به د هماغه له ماله ورکول کېږي

په دغه صورت کې د یتیم ولی او سرپرست ته په کار دي چې په پوره امانتدارئ سره د یتیمانو مال پر هغه ځای کې چې یتیمان ورته اړتیا لري مصرف کړي له خوړلو څخه یې ځان وژغوري او د روزنې تعلیم او تربیې یې باید ځانګړې پاملرنه وشي. قرآن کریم کې الله جل جلاله ټینګار کړئ چې د یتیمانو د مال له خوړلو څخه ځانونه وژغورئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا (النساء ۱۰)

ژباړه: کوم خلک چې په ظلم سره د یتیمانو مالونه خوري په حقیقت کې هغوی خپلې ګېډې له اوره ډکوي او هغوی به خامخا د دوزخ تاوجن اور ته ورننوځي.

د پورتنې ایت کریمه لاندې ګڼ شمیر مفسرینو د سدي رحمه الله دغه قول نقل کړی

وَقَالَ السُّدِّيُّ: يُبْعَثُ آكِلُ مَالِ الْيَتِيمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهَبُ النَّارِ يَخْرُجُ مِنْ فِيهِ وَمِنْ مَسَامِعِهِ وَأَنْفِهِ وَعَيْنَيْهِ، يَعْرِفُهُ مَنْ رَآهُ بِأَكْلِ مَالِ الْيَتِيمِ.(ابن كثير،الدرالمنثور،الطبرى، الخازن)

ژباړه: سدي رحمه الله فرمايي: په ظلم د یتیم مال خوړونکی به د قیامت په ورځ داسې مهال حشر کیږي چې د اور لمبې به یې له خولې، غوږونو، پوزې، او له سترګو څخه راوځي،هر څوک یې چې وګوري پیژني به یې چې دا دیتیم د مال خوړونکی دی.

دوهم حالت دا دی: چې یتیم خپل مال ونه لري خو نږدې خپل، خپلوان یې مالداره وي د نــږدې خپلـوانــو اقتصادي وضعیت یې ښه وي، په دغه صورت کې یې نفقه پر همدوی واجبه ده لکه نیکه ، ورور، تره او داسې نور، د یتیمانو نفقه، روزنه او لګښت د همدغو خپلوانو مسؤلیت دی. په خپلوانو کې یې هم لومړی مسئولیت هغه چاته راجع کیږي چې هغه د یتیم ډېر نږدې خپل وي ، که چېرته یې دا ډول نږدې خپل خپلوان یتیم ته دنفقې ورکولو انکار وکړي نو حکومت باید د زور او قوت له لارې دوی دې ته مجبور کړي چې د یتیمانو نفقه ادا او ددوی ښه پالنه وکړي ځکه که چېرته یتیم مړ کیږي همدغه نږدې خپلوان یې د میراث حقدار وي او میراث به یې پر همدوی تقسیمیږي.

وَالنَّفَقَة لكل ذِي رحم محرم إِذا كَانَ صغيرا فَقِيرا أَو كَانَت امْرَأَة بَالِغَة فقيرة أَو كَانَ ذكرا بَالغا فَقِيرا زَمنا أَو أعمى وَيجب ذَلِك على مِقْدَار الْمِيرَاث وَيجْبر عَلَيْهِ (الهداية:۹۰/۱) (الجوهرة النيرة:۹۳/۲)

ژباړه: نفقه پر هر هغه خپلوان محرم لازمه ده چې د خپلوې اړیکه یې ورسره وي؛ که هغه واړه او بېوزله وي، یا بالغه ښځه وي خو فقیره وي، یا بالغ وي خو بېوزله او معذور (فلج) وي، یا ړوند وي.

او دا نفقه د میراث د اندازې سره سم واجبه ده، او پرې (وارثان) مجبور هم ګرځول کېږي.

دریم حالت دا دی:

چې یتیم خپل مال ونه لري او نږدې خپل خپلوان یې هم غریبان ، اقتصادي وضعیت یې خراب او له مشکلاتو سره مخ وي په داسې حالت کې د یتیمانو نفقه پر دوی واجبه نه ده ځکه دوی د خپل فامیل نفقې ته حیران وي نو د نورو بچیانو او ماشومانو ته به نفقه څنګه برابره کړي، په داسې صورت کې یې د نفقې ټول مسئولیت حکومت ته راجع کیږي او حکومت باید ورته د نفقې ترتیب جوړ کړي.

علامة برهان الدين ابن مازة البخاري الحنفي رحمه الله فرمايي :

هذه النفقة لا تجب إلا على الموسر ولا تجب على الفقير لا قليل ولا كثير؛ لأن هذه النفقة تجب بطريق الصلة، والصلات تجب على الأغنياء، ودون الفقراء.

ژباړه: دا نفقه یوازې پر مالدار کس لازمه ده، او پر فقیر هېڅ ډول نه لازمیږي، نه لږ او نه ډېره؛ ځکه دا نفقه د خپلوۍ د پالنې (صیله رحمی له مخې واجبېږي، او د تر بېوزلو خپلوانو نفقه(مالي لګښت، خرڅه کول) چې د صله رحم له امله واجبیږی دا یوازې پر شتمنو لازمه ده، نه پر بېوزلو. (المحیط البرهاني:۵۸۴/۳)

همدا راز علامه کاساني رحمه الله فرمايي:

وَأَمَّا الَّذِي يَرْجِعُ إلَى الْمُنْفِقِ خَاصَّةً فَيَسَارُهُ فِي قَرَابَةِ غَيْرِ الْوِلَادِ مِنْ الرَّحِمِ الْمَحْرَمِ فَلَا يَجِبُ عَلَى غَيْرِ الْمُوسِرِ فِي هَذِهِ الْقَرَابَةِ نَفَقَةٌ وَإِنْ كَانَ قَادِرًا عَلَى الْكَسْبِ؛ لِأَنَّ وُجُوبَ هَذِهِ النَّفَقَةِ مِنْ طَرِيقِ الصِّلَةِ وَالصِّلَاتُ تَجِبُ عَلَى الْأَغْنِيَاءِ لَا عَلَى الْفُقَرَاءِ(بدائع الصنائع :۳۵/۴)

ژباړه: خو هغه شرط چې په ځانګړي ډول د نفقه ورکوونکي (منفِق) پورې اړه لري، هغه دا دی چې د اولاد پرته د نورو خپلوانو، یعني د نږدې محرم خپلوانو، نفقه یوازې پر شتمن کس واجبه ده؛ نو پر بېوسه کس په دې ډول قرابت کې نفقه نه لازمیږي، که څه هم د کار او کسب توان ولري؛ ځکه د دې نفقې وجوب د صله رحمی له لارې دی، او صله رحمي (په نورو خرڅه کول) یوازې پر مالدارانو لازمه ده، نه پر فقیرانو.

دلته دا لازمه ده چې د مالدارۍ هغه حد وپېژنو چې د نږدې خپلوانو د نفقې وجوب ورپورې تړلی دی. امام ابو یوسف رحمه الله د زکات نصاب معتبر ګڼلی دی، او د امام محمد رحمه الله په اند کې یو کس د خپل ځان او د خپل اهل او عیال د یوې میاشتې نفقه ولري، او له دې وروسته څه زیات مال هم ورسره پاتې شي، نو هغه به د خپلوانو د نفقې ورکولو ته اړ ایستل کېږي.

ثم لا بد من معرفة حدّ اليسار الذي تعلق به وجوب هذه النفقة. ذكر ابن سماعة عن أبي يوسف رحمهما الله: أنه اعتبر نصاب الزكاة، وروى هشام عن محمد رحمهما الله إذا كان له نفقة شهر لنفسه وعياله وفضل على ذلك يجبر على نفقة الأقارب. (المحيط البرهاني:۳/۵۸۴)

همدا راز د یتیم د مال او جایدادونو د ساتلو موضوع هم مهمه ده ، که چیرته د یتیم مرحوم پلار څوک وصي ټاکلی وي نو دا د هغه دیني مسئولیت دی، چې د یتیم مال وساتي، اداره یې کړي او د هغه ګټې خوندي کړي.

او که چیرته یې پلار وصي نه وي ټاکلی، نو د خاندان مشران او تجربه لرونکي کسان دې په خپل مینځ کې کیني او په مشوره دې د یتیمانو د مال او ګټو خوندي ساتلو لپاره دې د یتیمانو مور او یا تره وټاکل شي، کوم یو چې د یتیمانو په حق کې ګټور غوره او مصلحت په کې وو هغه دې وصي وټاکل شي که بالفرض والتقدیر دوی هم وصي ونه ټاکه بیا به د وخت شرعي قاضی دیتیم لپاره وصي وټاکي ترڅو یې د مال ښه ساتنه او ګټې یې په ښه شان سره خوندي شي.

له شک پرته د پلار نشتوالی د اولاد لپاره یو ستر غم او دردونکي صحنه وي، په داسې وخت کې یتیم ته هم په کار دي چې د نورو خلکو مرستو ته سترګې په لار او منتظر پاتې نشي ، ټول عمر په ژړا او خفګانونو تېر نکړي چې نه علم وکړي نه د کوم کسب د زده کړې هڅه وکړي او نه هم کار وکړي ، یتیم ته په کار ده چې له وخت څخه په استفادې د امتحانونو او ننګونو په میدان کې ماتې ونه مني، بلکې یو څه علم او د کسب زده کړې ته ملا وتړي خپل همت وکړي چې په راتلونکي کې بیا وکولای شي د خپل کور مشکلات. او ستونزې په خپله حل او فصل کړي ځکه د نورو خلکو مرستې همیشه نه، بلکې تر یو وخته پورې وي په ټولنه کې د یتیمانو هغه کورنی کامیابي وي چې یتیمانو یې زده کړې کړې وي او د کسب، حرفې خاوندان وي بناء په پای کې له ټولو مسلمانانو په خاصه توګه د یتیمانو له سرپرستانو هیله کوم چې دیتیمانو تعلیم او تربیې ته خاصه پاملرنه وکړي تر څو راتلونکی یې روښانه او له مشکلاتو خلاص وي .